

KATARINA BRODIN: **Finlands utrikespolitiska doktrin. En innehållsanalys av Paasikivis och Kekkonens uttalanden åren 1944—1968.** Swedish Studies in International Relations 2, Läromedelsförlagen 1971. Stockholm, 113 s.

Ännu för några år sedan var det vanligt att man beklagade sig över att Finlands efterkrigstida utrikespolitik i så liten utsträckning hade blivit föremål för systematisk och förut-sättningslös analys. I dag är läget ett annat: några större arbeten har redan publicerats på området och flera är på kommande (jag tänker närmast på de resultat det pågående projektet om yttre och inre faktorer i Finlands utrikespolitiska beslutfattande kommer att avsätta). Ett kännspakt drag i den utveckling som ägt rum är att de inhemska forskarna har fått ett gott flankstöd av utländska kolleger. Det senaste tillskottet i raden välkomna bidrag har lämnats av Katarina Brodin, som kort före årsskiftet i bokform publicerade sin vid Stockholms universitet framlagda licentiatavhandling om Finlands utrikespolitiska doktrin, sådan den kommit till uttryck i presidenterna Paasikivis och Kekkonens offentliga uttalanden under efterkrigstiden.

Brodins bok hör till dem som vinner vid en närmare bekantskap. En första genombläddring gör läsaren misstänksam: här har man tydligen igen att göra med ett försök att krångla till en habil empirisk utredning med påklustrade och konstruerade teoretiska spetsfundigheter. Efter en andra snabb genomläsning är man mogen att i mycket revidera denna uppfattning, och efter ett tredje mer noggrant studium erkänner man villigt att man haft grundligt fel. Det finns i själva verket en beundransvärt klar logisk arkitektur i denna bok; de teoretiska resonemangerna fyller funktionen att utveckla en i många avseenden originell begreppsapparat med vars hjälp den utrikespolitiska doktrinens beståndsdelar kan klassificeras och överblickas, och den empiriska delen består i sin tur av ett inordnande av dessa beståndsdelar i de fack den teoretiska utgångskonstruktionen förutsätter. Hypoteser om sambanden mellan facken uppställs och testas emellertid inte, en dylik målsättning faller tillsvidare utanför framställningens syfte.

Vilket är då detta syfte? Kort sagt vill undersökningen — för att anlita författarinnans egen formulering — »på ett så rättvisande sätt som möjligt belysa innehållet i och strukturen hos den officiella utrikespolitiska doktrin som utformats i Finland under Paasikivi och Kekkonen» (s. 3). Denna uppgiftsformulering aktualiserar tre frågor, nämligen a) vad menas med officiell utrikespolitisk doktrin? b) hur kan denna belysas? och c) vad förstås med ett rättvisande sätt?

För att börja med doktrinbegreppet: detta definieras som ett öppet redovisat system av åsikter, attityder eller trosföreställningar inklusive normativa, med avseende på den internationella miljön och den egna statens roll i denna miljö (s. 6). Undersökningsobjekten utgörs med andra ord av de utrikespolitiska värderingar och uppfattningar som Paasikivi och Kekkonen officiellt framfört under sina presidentår. Motiveringen för detta val av undersökningsobjekt är att det verbala agerandet utgör en betydande del av agerandet i politiken och att doktrinen följaktligen är ett viktigt utrikespolitiskt instrument, synpunkter som naturligtvis inte låter sig bestridas. Härmed är man även inne på så intrikata frågor som samband mellan tanke och förkunnelse (trossystem — doktrin) och samband mellan doktrin och beslut. Brodin stannar för att lämna frågan om språkets expressiva funktion därhän, en lösning som är lika naturlig som beklaglig. Naturlig därför att det särskilt i dessa fall hade stött på hart när öövertvinnerliga validitetsproblem att avgöra i vilken mån doktrinen verkligen kan ses som uttryck för den talandes innersta tankar och värderingar, beklaglig därför att just denna fråga är så särskilt intressant. (Parentetiskt kan inskjutas att Paasikivi enligt samstämmiga uppgifter av olika källor — vilka inte här skall »avslöjas» — i privata samtal inte torde ha varit helt obenägen att ge uttryck åt en annan syn på Sovjet än den han i officiella sammanhang pläderade för. Den kontinuitet i Paasikivis utrikespolitiska föreställningsvärld som Brodin starkt framhåller har f.ö. inte heller varit helt obruten. Under monarkistriden 1918 förfäktade Paasikivi ju en uppfattning enligt vilken en förlitan på Tyskland var nödvändig för införlivandet av ryska Karelen med Finland.

Jmfr t.ex. *Sven Lindman: Från storfurstendöme till republik*. ETA-förlaget 1969: Ekenäs, ss. 46—48).

Brodin betraktar alltså doktrinen ur en instrumentell synvinkel, där doktrinen uppgift är att påverka i en bestämd riktning. Han uppställer ett analyschema där doktrinen antas vara uppbyggd av dels strategi (allmänna handlingsrekommendationer med avseende på den egna politiken), dels argument (motiveringar avsedda att påvisa ändamålsenligheten av den förda politiken). Strategin sägs i sin tur sönderfalla i dels instrumentella målsättningar med vars hjälp man säger sig vilja trygga mer grundläggande målvärden (fred, frihet, oberoende), dels medel för uppnåendet av dessa instrumentella mål. Argumenten åter sönderfaller i dels målvärden, dels världsbild (uppfattningar om verkligheten); denna världsbild kan ytterligare uppdelas i en universell sådan och en regional. Man säger t.ex. att upprätthållandet av goda relationer till Sovjetunionen (instrumentellt mål) är av avgörande betydelse för att landet skall kunna värna sitt oberoende (målvärde); i upprätthållandet av dylika relationer spelar biståndspakten (medel) en central roll. Målvärdet blir här då samtidigt ett argument för såväl instrumentellt mål som medel (= strategi); ett annat argument kan vara det geografiska grannskapet till Sovjetunionen (regional världsbild). Som undersökningens senare empiriska del visar karakteriseras schemat av många goda egenskaper: det är i hög grad realistiskt, överskådligt och — om uttrycket tillåtes — förnuftigt. Möjligen kan man säga att den hänvisning som författarinnan gör till svårigheterna med »overlapping» mellan kategorierna (s. 20) inte är helt obefogad, ibland — men inte ofta — ställer man sig tvivlande till de klassificeringsavgöranden som träffats (t.ex. s. 34).

Vi har då kommit in på frågan om Katarina Brodin med de verktyg hon på ovan refererat sätt skapat sig verkligen kunnat ge en rättvisande bild av Finlands utrikespolitiska doktrin. Här bör en omständighet genast framhållas, nämligen undersökningens begränsade syfte. Författarinnan är noga med att framhålla att hon är ute efter en beskrivande, inte en förklarande framställning (det är sedan en annan sak att

all deskription, i synnerhet en sådan som genomförs så systematiskt som här är fallet, inrymmer en större eller mindre mängd förklarande element). Onekligen skulle det vara intressant att veta t.ex vilka målvärden som tenderar att sammankopplas med vilka instrumentella mål i vilka typer av situationer eller vilka aspekt av den regionala världsbilden som uppmärksammas i samband med förespråkandet av vilka medel i vilka situationer. Den läsare som nyfiket frågar sig vad Brodin har att anföra om dylika samband mellan variabler i analyschemat måste emellertid bevärpa sig med tålmod: frågeställningar av denna typ får anstå. Personligen är jag benägen att se denna begränsning av forskningsuppgiften mer som en styrka än som en svaghet, men detta omdöme inrymmer nog samtidigt en ivrig uppmaning att författarinnan måtte arbeta vidare med sitt ämne och inte lämna det dörhän. Steget till en doktorsavhandling är inte långt (jag tänker här naturligtvis på »normala» avhandlingar av typ Finland, inte på de nedbantade alster som enligt Sveriges nya examenssystem är tillräckliga för en »doktorsgrad»).

Brodin framhåller vidare att hennes undersökning inte får uppfattas som en kartläggning av ett historiskt händelseförlopp; den syftar inte till att fastställa sanningshalten i de utsagor om verkligheten som doktrinen inrymmer. De verklighetsuppfattningar som Paasikivi och Kekkonen gjort sig till tal för får alltså stå oemotsagda, detta i en förhoppning om att framställningen »häri genom skall vinna i stringens och allmän överskådlighet» (s. 6). Nu menar jag att denna begränsning gärna kunde ha övergetts; samtidigt är jag väl medveten om att denna anmärkning står i ett visst motsatsförhållande till det ovan uttalade godkännandet av ett begränsat undersökningssyfte. En närmare penetrering av verklighetsunderlag hade nämligen inneburit en förskjutning av detta syfte i riktning från deskription till förklaring; en bedömning av utsagors korrekthet och logiska struktur hade samtidigt varit en bedömning av vilken funktion dessa utsagor fyller i den övertalningsmekanism aktörerna anlitar i olika typer av situationer. Brodin håller inte heller genomgående fast vid sin

ovan uttalade princip. Nu och då går hon in på en diskussion av ovan antydd typ och det är kanske symptomatiskt att just dessa avsnitt framstår som de intressantaste i undersökningens empiriska del. Ett belysande exempel kan i korthet anföras:

I sina avslutande kommentarer kommer Brodin bl.a. in på korrektheten i Paasikivis och Kekkonens utsagor om den internationella politiken som maktpolitik. Hon pekar här på den motsättning mellan teori och praktik man möter hos såväl Paasikivi som Kekkonen: å ena sidan inrymmer världsbilden en uppfattning av stormakterna som egoistiska och hänsynslösa imperialister, å andra sidan framhåller man starkt sin tro på möjligheten av fredlig samexistens mellan Finland och dess stormaktsgranne Sovjetunionen. Dessa möjligheter skulle då falla tillbaka på en föreställning om intressenas inneboende harmoni, en harmoni som det gäller att underbygga med ökad mellanfolklig förståelse. Frågan om maktförhållanden och målkonflikter skjuts här i bakgrunden på ett sätt som kritiserar av Brodin: »Få torde vara villiga att definiera maktbegreppet så snävt som man från finländsk sida i detta fall synes vilja göra. Makten manifesterar sig inte enbart i form av bajonetter eller knutna növar. Subtilare instrument kan ofta förmodas vara lika, om inte mera effektiva» (s. 84). Lakttagelsen kan sägas utgöra ett intressant underlag för hypoteser om aktörernas benägenhet att genom tyngdpunktförskjutningar i sin doktrinframställning beakta förväntade reaktionsmöjligheter hos olika influensobjekt.

Det kan kanske vara skäl att ägna ovanstående tema ytterligare några rader. Allmänt gäller om boken att en felsökande recensent vänder bladen med en växande irritation: angreppspunkter yppar sig inte. Ett avsnitt erbjuder emellertid i detta avseende vissa lättnader, nämligen det som handlar om inrikespolitiken som ett medel för uppnåendet av instrumentella målsättningar. Här framstår avsaknaden av en analytisk bakgrundsteckning som en tydlig brist. Läsaren bibringas den uppfattningen att Paasikivis och Kekkonens uppträdande på det hela taget har varit sammanfallande. Båda har inskräpt behovet av

enighet och sammanhållning särskilt kring östpolitiken, detta är ungefär kontentan av vad Brodin har att anföra. En dylik enighet skulle då underlätta skapandet och upprätthållandet av goda relationer österut samt stärka de neutralitetspolitiska förutsättningarna. Här föreligger emellertid en tydlig skillnad mellan de båda presidenternas sätt att utnyttja denna beståndsdel av doktrinen. Kekkonens manövrerande har i en helt annan utsträckning än Paasikivis haft även andra ambitioner än de som hänför sig till de instrumentella målen.

Man antecknar ett frågetecken bl.a. inför ett av Brodin refererat uttalande av Kekkonen, där denne framhållit att han för att bevaka landets fördel ofta utomlands deklarerat att Finlands folk stöder den officiella utrikespolitiken. I denna deklaration är uttrycket »ofta» överdrivet — milt sagt. Man får nog bläddra flitigt i Kekkonens tal under presidentåren för att finna antydningar av detta slag och särskilt fruktlöst är sökandet när det tar fasta på krissituationer som nattfrost eller notkrisen. Antydningar av motsatt slag behöver man inte anstränga sig att finna. Ett annat frågetecken kan sålunda ritas vid den passus (s. 44) där ett uttalande av Kekkonen om utrikespolitiken som ett arbetsfält som inte kan överlätas åt klåpare och dilettanter sammanförs med uttalanden av Paasikivi om att utrikespolitiken är ett för svårt fält för mannen på gatan. Men medan Paasikivi här uttrycker sig i allmänna termer har Kekkonens deklaration en tydlig adress och är avsedd för valspekulativ inhemsk konsumtion. Dilettant-tillmälet härstammar ju från Kekkonens tal under notkrisens första vecka och är riktat mot Honkapartierna och deras presidentkandidat.

Om undersökningens metod kan kort sägas att den är kvalitativ. Boktiteln är här kanske något missvisande, benämningen innehållsanalys för osökt tanken till en kvantitativ uppsjälkning av textmaterial på olika kategorier. Det finns naturligtvis ingenting som hindrar att en innehållsanalys är kvalitativ men språkbruket har utvecklats i en sådan riktning att man associerar begreppet med frekvensfördelningar. Författarinnan kommer f.ö. inte i sin metoddiskussion in på de eventuella fördelar en

kvantitativ metod hade kunnat erbjuda, tydligt är emellertid att denna fråga hör till dem som hon har skäl att ägna uppmärksamhet i fortsättningen. Härmed är inte sagt att en förklarande verksamhet förutsätter kvantifiering, men det kan väl å andra sidan knappast förnekas att ett siffermaterial skulle ge säkrare underlag t.ex. för frekvensbedömningar eller slutsatser om hur doktrinen utvecklats i tiden.

Slutligen kan nämnas att boken fått ett skal som motsvarar innehållet: intressant och spännande. Omslaget är tryckt i fem färger (om jag räknat rätt) och utgör en välgörande kontrast till de dystert musgrå pärmar vetenskapliga arbeten så ofta utrustas med.

D a g A n c k a r